

Koskettava ja hienostunut Trista

OOPPERA

• *Richard Wagerin Tristan ja Isolde Tallinnan Estonia-teatterissa. Musiikin johto Arvo Volmer, ohjaus Neeme Kuningas, lavastus Ervin Öunapuu, valot Neeme Jõe, Neeme Kuningas ja Ervin Öunapuu, kuoromestari Elmo Tiisvald. Rooleissa Heikki Siukola, Irmgard Vilsmaier, Helen Lokuta, Rauno Elp ja Mart Madiste. Ensi-ilta 17.5.*

Tuskin yksikään muu säveltäjä kykenee manipuloimaan kuulijan ajantajua yhtä voimaperäisesti kuin **Richard Wagner**.

Muihin oopperasäveltäjiin verrattuna hän käyttää aikaa näennäisen surutta – yksittäiset kohtaukset venyvät kymmeneen minuutteihin ja näytökset reilusti toiselle tunnille. Kokonaisuudesta muodostuu vääjäämättä väliaikoinen viiden, jopa kuuden tunnin sessio.

Mutta kumma kyllä, se ei musiikkiin sukeltaessa tunnu laisinkaan niin pitkältä. Tästä hyvä esimerkki on Tallinnan Estonia-teatterissa lauantaina kuultu *Tristan ja Isolde*. Asiaan vaikutti luonnollisesti esityksen tavattoman korkea taiteellinen taso.

Sadan desibelin kamarinäytelmä

Wagner rakentelee ja kehittää ihmissuhdekuviotaan *Tristanissa* kuin hienoin kamarinäytelmien tekijä. Sama toistuu muun muassa *Valkyyrian* toisessa näytöksessä ja *Parsifalissa* Kundryn ja Parsifalin suuressa duetossa teoksen puolivälillä.

Tämänkertainen *Tristan*-kokeus nosti mieleen **Ingmar Bergmanin**, tavan, jolla hän syväluotaa kahden ihmisen välistä suhdetta, sen rakkautta, kiintymystä, tuskaa, pelkoa ja ystävyyttä esimerkiksi

mestarillisessa ja intiimissä elokuvassaan *Kohtauksia eräästä avioliitosta*.

Huolimatta monin paikoin pauhuun saakka kohoavasta musiikistaan *Tristan ja Isolde* on nimittäin mitä intiimein sukellus muutaman henkilön väliseen tunnemyrskyyn, jonka keskeisiä elementtejä ovat rakkauden vääjäämättömyys, velvollisuudentunnon ja sisäisen palon ristiriita sekä antautuminen kohtalolle.

Näkemyksellinen ohjaus

Estoniassa teoksen on ohjannut **Neeme Kuningas**, jonka *Tristan*-tulkinta saa alkunsa jonkinlaisessa hoitolaitoksessa, jossa Tristan ja Isolde ovat vuodepotilaina jonkin mystisen sairauden riuduttamina. Brangäne ja Kurwenal ovat puolestaan laitoksen henkilökuntaa.

Kummankin päähenkilön silmät on peitetty – he katselevat vain omia sisäisiä näkyjään –, ja vaikuttaa siltä, että he lähinnä odottelevat pääsyä lobotomiaan.

Ratkaisu viittaa siihen, että Tristan ja Isolde ovat joskus aikaisemmin olleet järjettömästi rakastuneita toisiinsa mutta sitten kiduttaneet toinen toisensa mielipuolisuuden partaalle saakka. Teoksen libretto antaa sängen perustellun mahdollisuuden tällaiseen tulkintaan.

Tunnelma tuo mieleen romantiikan ajan kauhuelementtejä sisältävän kertomuksen, vaikkapa **Brontën** siskosten romaaniin taikka **Oscar Wilden** luomukset. Joka tapauksessa ratkaisu toimii erinomaisesti.

Upea lavastus ja valaisu nostavat kokonaisuutensa vähintään toiseen potenssiin.

Giljotiini merkitsee kuolevan

Tristanin kakkosnäytös on ohjaajalle ehkä haastavin. Musiikki tuo

esiin niin polttavia eroottisen intohimon mielikuvia, että niiden kirjaimellinen seuraaminen tuottaisi lavalle lähinnä pornografista kuvastoa.

Nykyään ohjaajat toteuttavatkin erilaisia symbolisia ratkaisuja. Palava rakkaus ei saa täyttymystään näyttämöllä vaan Isolden ja Tristanin välisen intohimon kliimaksi tapahtuu heidän sielujensa symbioosin kautta – ja toteutuma se on yhtä kaikki, sillä he makaavat jälkeensä lavalla riutuneina, suorastaan reporankana.

Estoniassa nähdessä tulkinassa ohjaaja Neeme Kuningas konkreettisesti yhteyden lavastusta hyväkseen käyttäen. Sekä Tristanilla että Isoldella on toisessa näytöksessä attribuuttina pieni puu, joiden latvukset kohtaavat toisensa rakkauden täyttymyksen hetkellä.

Lavastuksen keskeisin elementti on kuitenkin toisesta päästä viisto, suorakulmiomainen kivipaasi, joka dominoi kutakuinkin kaikkia näyttämökuvia. Teoksen finaalissa se osoittautuu giljotiinin teräksi, joka merkitsee jokaisen, jota kuolema koskettaa – ja kuten tunnettua, *Tristanissa* niitä on monta.

Soittotaidon näyttö

Myös *Tristanin ja Isolden* musiikillinen toteutus oli ensiluokkainen. Olkoonkin, että jännitystä kihisevä starttihetki sai aikaan jokusia harhalaukauksia orkesterin puupuhallinosastossa alkusoiton aikana, mutta kokonaisuutta on lupa pitää suurenmoisena virolaisen soittotaitteen näyttönä.

Estonia-teatteri on pienehkö *Tristanin* kaltaiselle desibelimöhkälle, mutta ihme kyllä yhdessäkään kohdassa tämä ei noussut kummoiseksikaan ongelmaksi.

Arvo Volmer johti esityksen pitäytyen asiallisiin tempo- ja dynamiikkaratkaisuihin, ja hyvä niin.

Kaikki tempot palvelivat mainiosti musiikin dramaturgiaa lukuunottamatta Kuningas Marken monologia, joka oli mielestäni selvästi liian hidas, niin keskeisestä ja kouraisevasta kohtauksesta kuin onkin kysymys.

Kaikkineen Volmerin tulkintaa voisi jalossa yksinkertaisuudessaan verrata vaikkapa **Daniel Barenboimin** tapaan tehdä Wagneria.

Suurenmoinen Isolde

Volmer ei suuremmin piitannut siitä, kuuluvatko solistit vaiko eivät. Tällä porukalla ei ole tarviskaan. Isolden esittäjä, saksalainen **Irmgard Vilsmaier** oli tyrmäävän hyvä, ja niin naivia kuin se onkin, olisin valmis mainitsemaan hänet **Birgit Nilssonin** mantelinperijänä.

KOMMENTTI

Tallinna haastaa He

Neuvostoliiton hajoaminen aiheutti kriisin virolaisessa musiikkielämässä. Rajojen avaututtavan aivovuodon, kun korkeasti koulutetut muusikot lähtivät joukoittain länsimaihin.

Lauantaina Estonia-teatterissa kuultu *Tristan ja Isolde* on erittäin osaavia soittajia ja laulajia tehtäviin maan kansallisiinäyttämölle ja seuran taiteelliseen tasoon.

Samaan aikaan saa mieltä, miten tänä päivänä Helsingin väliseen kilpailutilanteeseen. Meillä on suuri osaaminen, mutta se on usein hukassa, koska tekniikka mahdollistaa lähes jokaisen päähänpiston.

Tallinnassa taas on pieni mutta akustisesti erittäin hyvä sali ja mitä ilmeisimmin vaikkapa parhaimmillaan antaa kaikkensa.

Kun Kansallisooppera on talouskriisissä vaatimattoman ja tylsähkön ohjelmakalenterin oikeaan saumaan – oopperakirjallisuutta toteutuksena. Helsingistähän on niin helppoa tulla Tallinnaan...

äni on ri läpitu ka kireä. vaihdutta pen päät sään – h teusen alu karan mu enori K emman ko odittaa va jäljälveel alkikorkeeta muta var häkkuitta irangä ku, Kur Elja Ma me oliva tään hy Lauutaid

MATTI L

Tristan

ainiosti
unotta-
nologia,
lian hi-
aisevas-
n kysy-

Ääni on teräksenhohtoinen, suuri ja läpitunkeva muttei milloinkaan kireä. Vilsmaierilla oli voimia vavahduttaa kuulijoitaan vielä oopperan päättävässä *Lemmenkuulosakin* - hänhän lauloi viisaasti teoksen alun korkeat sävelet lyhyen kaavan mukaan.

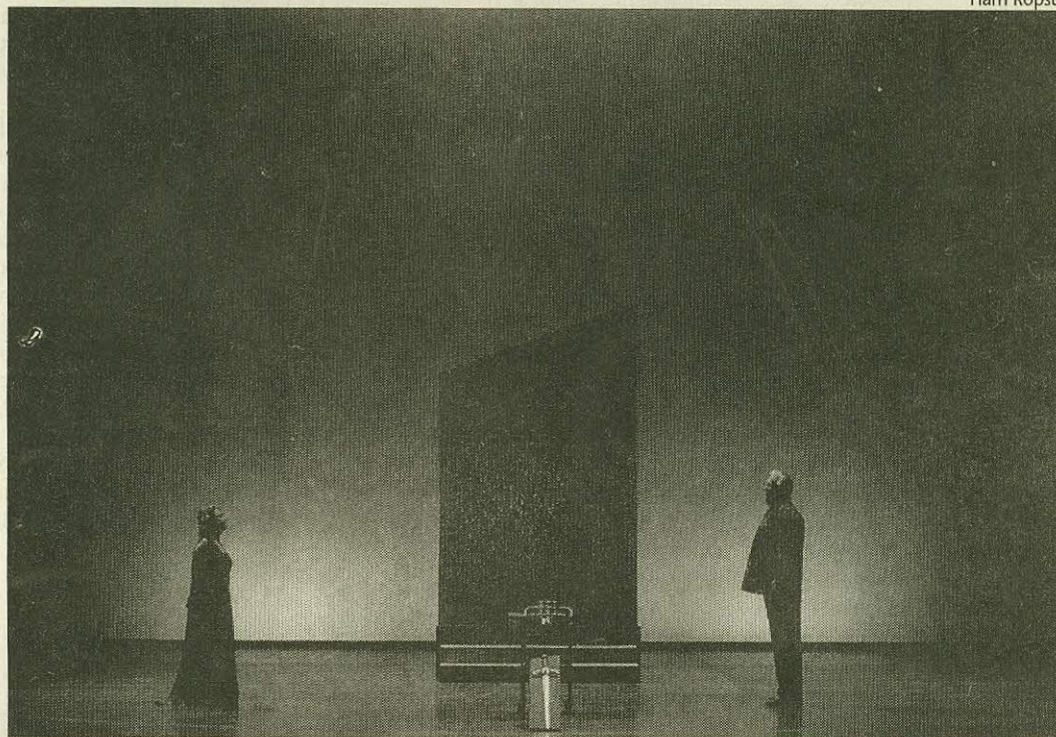
alkintaa
dessaan
renboi-
a.

Tenori **Heikki Siukolalta** oli aiemman kokemuksen mukaan lupa odottaa vastaavaa tehoa, mutta se jäi haaveeksi. Siukola kuulosti upealta korkealle keskialueelle saakka, mutta varsinaisen korkean alan hän kuittasi ohennuksella.

nnut sii-
ko eivät
viskaan.
en **Irm-
än hyvä,
n, olisin
et **Birgit**
nä.**

Brangänen laulanut **Helen Lokuta**, Kurwenalin esittänyt **Rauno Elp** ja Marken tulkinnut **Priit Volmer** olivat kaikki huomiota herättävän hyviä, no... jopa loistavia. Laulutaide kukoistaa Virossa.

MATTI LEHTONEN

Isolden (Irmgard Vilsmaier) ja Tristanin (Heikki Siukola) rakkaus ei saa fyysistä toteutumistaan.

Maastaa Helsingin

minen aiheutti kriisin ellei peräti katastrofin elämässä. Rajojen avautuminen sai aikaa kauan, kun korkeasti koulutetut, taitavat virolaiskokoittain länsimaihin leveämmän leivän pe-

-teatterissa koetun perusteella kriisin särmä on via soittajia ja laulajia riittää hyvinkin vaativiin llisnäyttämölle ja sen orkesterimonttuun.

a mieltä, miten tämä vaikuttaa Tallinnan ja pailutilanteeseen. Materiaalisesti vaaka kallis-sillä meillä on suuri ja moderni oopperatalo, ollistaa lähes jokaisen ohjaajan viltimmänkin

pieni mutta akustisesti selvästi Kansallisoop- mitä ilmeisimmin valtavaa halua näyttää, tehdä antaa kaikkensa.

era on talouskriisissä ja tuo esiin suhteellisen sähköön ohjelmapalettinsa, Estonia on iskenyt an - oopperakirjallisuuden kuningasteos upea- ingistähän on niin helppoa ja halpaa piipahtaa

Brangäne (Helen Lokuta, vas.) ja Kurwenal (Rauno Elp) ovat henkilökuntaa hoitolaitoksessa, jossa Isolde (Irmgard Vilsmaier) riutuu.

MATTI LEHTONEN

Liigutav ja suursugune Tristan

• Richard Wagneri „Tristan ja Isolde“ Tallinnas teatris Estonia. Muusikaline juht Arvo Volmer, lavastaja Neeme Kuningas, kunstnik Ervin Õunapuu, valgustus Neeme Jõe, Neeme Kuningas ja Ervin Õunapuu, koormeister Elmo Tiisvald. Osades Heikki Siukola, Irmgard Vilsmaier, Helen Lokuta, Rauno Elp ja Mart Madiste. Esietendus 17.5.

Vaevalt suudab ükski teine helilooja mõjutada kuulaja ajataju nii tugevalt kui **Richard Wagner**.

Võrreldes teiste operiheliloojatega ei näi tal ajast põrmugi kahju olevat – stseenid venivad kümnete minutite pikkusteks ja vaatused kestavad tublisti üle tunni. Kogu oopos koos vaheaegadega kestab viis, vahel koguni kuus tundi.

Ent nii kummaline kui see ka pole – muusikasse süvenenult ei tundu aeg sugugi nii pikk. Hea näide selle kohta on Tallinna teatris Estonia laupäeval kuulnud „Tristan ja Isolde“, loomulikult ka tänu etenduse haruldaselt kõrgele kunstilisele tasemele.

Saja detsibelliline kammerdraama

Wagner loob ja arendab inimsuhete mustreid „Tristanis...“ nagu kõige rafineeritum kammerdraamade autor. See kordub muu hulgas „Valküüride“ teises vaatuses ning ka Kundry ja Parcifali suures duetis „Parcifali“ keskel.

Seekordne „Tristani...“ kogemus meenutas **Ingmar Bergmani** - viisi, kuidas ta sügavuti uurib kahe inimese vahelist suhet, armastust, kiindumust, valu, hirmu ja sõprust näiteks oma meisterlikus ja intiimses filmis „Stseenid ühest abielust“.

Hoolimata kohati lausa mühinaks paisuvast muusikast on „Tristan ja Isolde“ just nimelt ülimalt intiiimne pilguheit paari inimese vahelisse tunnetetormi, mille keskseteks elementideks on armastuse paratamatus, kohusetunde ja sisemise leegi konflikt ning saatusele alistumine.

Visionaarne lavastus

Teose lavastas Estonias **Neeme Kuningas**, kelle „Tristani...“ tõlgendus algab ravilas, kus Tristan ja Isolde on voodihaiged, keda vaevab mingi müstiline tõbi. Brangäne ja Kurwenal kuuluvad selle raviasutuse personali hulka.

Mõlema peategelase silmad on kinni kaetud – nad näevad üksnes omaenda sisekaemusi – ja tundub, et nad peamiselt ootavad lobotoomiat.

Selline lahendus vihjab, et Tristan ja Isolde on kunagi varem olnud meeletult armunud, kuid siis piinanud teineteist hullumeelsuse äärele. Teose libreto annab selliseks tõlgenduseks üsnagi põhjendatud võimaluse.

Atmosfäär meenutab romantismiaja õuduseelemente sisaldavaid jutustusi, võtame näiteks õdede **Brontë'de** romaanid või siis **Oscar Wilde'i** teosed. Igal juhul toimib selline lahendus oivaliselt.

Suurepärane kujundus ja valgustus tõstavad kogu dramaatika vähemalt teise astmesse.

Giljotiin märgistab ära surija

„Tristani“ teine vaatus on lavastaja jaoks vahest kõige suuremaks pähkliks. Muusika toob esile nii põletavaid erootilise kire fantaasiapilte, et nende täpne järgimine tooks lavale peaaegu pornograafilise pildi.

Tänapäeval kasutavadki lavastajad mitmesuguseid sümbolistlikke lahendusi. Lõõmav armastus ei teostu laval, vaid Isolde ja Tristani kire kulminatsioon saabub nende hingede sümbioosi kaudu – ja see täitumine ei tähenda enam midagi, sest siis lamavad nad laval kiratsedes, lausa inimvaremetena.

Estonias nähtud tõlgenduses konkretiseeris lavastaja Neeme Kuningas kunstilist kujundust ära kasutades armastajate sidet. Nii Tristanil kui ka Isoldel on teises vaatuses atribuudiks väike puu, mille võrad teineteisega armastuse täitumise hetkel kohtuvad.

Lavastuse keskseim element on siiski ühest otsast kaldu ristikülilikukujuline kivitahvel, mis domineerib pea kõigis lavapiltides. Teose finaalis selgub, et see on giljotiini tera, mis märgistab ära igatühe, keda puudutab surm – ja nagu teada, on neid „Tristanis...“ palju.

Pillivaldamisoskus leidis tõestust

Ka „Tristani ja Isolde“ muusikaline teostus oli esmaklassiline. Olgugi et pingest pulbitseval stardihetkel kõlasid avamängu ajal orkestri puupuhkpillide seas mõned ebaõnnestunud noodid, võime tervikut pidada eesti orkestrantide professionaalsuse suurepäraseks näiteks.

Estonia teater on „Tristani...“ taolise detsibelli-kolossi jaoks väikesevõitu, kuid – ime küll – erilist probleemi ei tekkinud sellest kordagi.

Arvo Volmer juhatas etendust kindlakäeliselt asjakohaste tempo- ja dünaamikalahendusteni, ja see oli hästi tehtud. Kõik tempod olid suurepäraselt rakendatud muusika dramaturgia teenistusse, kui mitte arvestada kuningas Marke monoloogi, mis oli minu arvates ilmselgelt liialt aeglane, eriti kuna on tegemist nii olulise ja haarava stseeniga.

Kokkuvõttes võiks Volmeri tõlgendust selle õilsas tagasihoidlikkuses võrrelda kas või **Daniel Barenboimi** moodusega lavastada Wagnerit.

Vaimustav Isolde

Volmer ei hoolinud suuremat sellest, kas solistid olid kuulda või mitte. Ja selle koosseisu puhul pole vajagi. Isolde osatäitja, saksa lauljatar **Irmgard Vilsmaier** oli rabavalt hea, ja nii naiivne kui see ka pole, oleksin valmis nimetama teda **Birgit Nilssoni** mantlipärijaks.

Ta hääl on teraseline, võimas ja terav, ja samas mitte mingi moel pinguldatud. Vilsmaieril oli jaksu vapustada kuulajaid veel ka ooperi lõpulaulus „Armastussurm“ – ta laulis kõrged noodid teose alguses targasti, lühidalt.

Tenor **Heikki Siukolalt** võis varasema kogemuse põhjal oodata samasugust jõulisust, kuid see jäi siiski vaid unistuseks. Siukola hääl kõlas kenasti kuni kõrge keskosani, kuid tõeliselt kõrge ala laulis ta lahjalt.

Brangäne osa laulnud **Helen Lokuta**, Kurwenali kehastanud **Rauno Elp** ja Marke osatäitja **Priit Volmer** olid kõik silmapaistvalt head, noh, ütleme... lausa hiilgavad. Igatahes laulmise kunst Eestis õitseb.

MATTI LEHTONEN

Avaldatud 19.5.2008 kl 2:32:46

TS/Harri Ropsu

Isolde (Irmgard Vilsmaier) ja Tristani (Heikki Siukola) armastusel pole ette nähtud füüsiliselt teoks saada.

TS/Harri Ropsu

Brangäne (Helen Lokuta, vasakul) ja Kurwenal (Rauno Elp) töötavad ravilas, milles Isolde (Irmgard Vilsmaier) kuhtub.